

Олійник Оксана

кандидат психологічних наук, доцент,

кафедра психології,

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

м. Київ, Україна,

okleons777@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЩОДО РОБОТИ З СІМ'ЯМИ

***Анотація.** У статті розкрито особливості формування професійних компетентностей майбутніх психологів у процесі підготовки їх до надання психологічної допомоги сім'ям. Означено фахові компетентності майбутніх психологів щодо роботи з сім'ями Проаналізовано особливості системної сімейної терапії: ключові поняття, принципи, методи.*

***Ключові слова:** фахові компетентності, майбутні психологи, сім'я, системна сімейна терапія, методи системної сімейної терапії.*

***Annotation.** The article reveals the peculiarities of the formation of professional competencies of future psychologists in the process of preparing them to provide psychological assistance to families. Specialists are indicated competence future psychologists regarding work with families The peculiarities of systemic family therapy are analyzed: key concepts, principles, methods.*

***Key words:** professional competences, future psychologists, family, systemic family therapy, methods of systemic family therapy.*

Актуальність теми дослідження. На сьогоднішній день в Україні гостро постає проблема трансформації сучасної сім'ї як провідного інституту соціалізації особистості, все більше нових викликів зустрічає сім'я, а відтак

перед фахівцями стоїть завдання пошуку ефективних методів для надання кваліфікованої психологічної допомоги. У зв'язку з цим необхідним видається організація навчального процесу в підготовці майбутніх психологів для формування їх професійних компетентностей щодо роботи з сім'ями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури дозволяє узагальнити сутність системної сімейної психотерапії як практичного засобу роботи психологів системи освіти України [9; 10]. Автори пропонують власну модифікацію класичної технології системної сімейної психотерапії, яка переводить закордонну технологію системної сімейної психотерапії в категорію психологічного засобу профілактики та корекції початкової невротизації дітей шкільного віку й реалізує психологічні умови її ефективного використання в практиці психологів. Адже, на думку науковців, практичні психологи системи освіти України не мають відповідної психотерапевтичної підготовки для роботи з такими проблемами [10]. Здійснено аналіз внеску представників системної сімейної психотерапії у становлення психології сім'ї як наукової галузі [5]. Належної уваги науковцями приділено дослідженню проблеми формування професійних компетентностей у підготовці психологів [7]. Наголошено на важливості позааудиторної діяльності у цьому процесі [2]. Зокрема, зазначається, що «для формування власної професійної компетентності студент-психолог повинен не лише відвідувати аудиторні заняття та вчасно виконувати всі задані види робіт, складати заліки, екзамени, курсові та інші обов'язкові види роботи» [2, с. 143]. Проаналізовано роль інтерактивних технологій у формуванні дослідницької компетентності майбутніх психологів [1]. У сучасних дослідженнях також проаналізовано чинники та шляхи забезпечення формування готовності майбутніх психологів до роботи з неповними сім'ями [4].

Мета дослідження - здійснити теоретичний аналіз фахових компетентностей майбутніх психологів щодо роботи з сім'ями, особливостей системної сімейної психотерапії як засобу надання психологічної допомоги сім'ям.

Методи наукового дослідження: аналіз та синтез, узагальнення психологічної літератури з теми дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. На нашу думку, з-поміж основних компетентностей майбутніх психологів у роботі з сім'ями можна виділити такі: здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження; здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну роботу відповідно до запиту; уміння організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову): добирати і впроваджувати необхідні психодіагностичні методики, корекційні, психотренінгові методи, проводити психологічне консультування, застосовувати психотерапевтичні техніки відповідно до запитів клієнтів. Формування означених компетентностей здійснюється комплексно засобами навчальних дисциплін, передбачених освітньою програмою підготовки психологів. Важливу роль у цьому процесі відведено вивченню відповідних навчальних дисциплін і закріпленню знання під час проходження практик, що допомагають ефективно опанувати такими видами психологічної допомоги: психодіагностика, психокорекція, психологічне консультування і психотерапія. У формуванні означених компетентностей важливе місце посідає вивчення студентами напрямів психотерапії, зокрема системної сімейної терапії.

Системна сімейна терапія – комплекс психотерапевтичних прийомів і методів, спрямованих на лікування пацієнта в сім'ї і за допомогою сім'ї, а також на оптимізацію сімейних взаємовідносин. У цьому методі клієнтом і об'єктом психотерапевтичного впливу є не лише одна людина, а й вся сім'я як єдина система, що не завжди адекватно функціонує [3, с. 73].

У системній сімейній психотерапії використовують «вісім найважливіших понять і принципів системного підходу:

- 1) цілісність;
- 2) зв'язок;
- 3) структура та організація;
- 4) рівні системи та їхня ієрархія;

- 5) управління;
- 6) ціль і доцільність поведінки системи;
- 7) самоорганізація системи;
- 8) функціонування та розвиток систем» [9, с. 42].

Відтак, зарубіжна системна сімейна психотерапія охоплює форми психотерапії, які на основі загальної теорії систем зміщують свій фокус зі спостереження за патологічними феноменами особистості на міжособистісні процеси та застосовують релевантні методи (циркулярність, нейтральність, гіпотетичність, активну позицію терапевта, ресурсну модель, комунікативні техніки тощо) [10, с. 194].

Варто зазначити, що особливістю системної сімейної терапії є її багатогіпотезність, еkleктичність, врахування зв'язків між елементами системи, застосування широкого кола методів: генограма, сімейна скульптура, сімейні розстановки, наратив, робота з рефлексуючою командою, системні питання. Особливе місце з-поміж означених методів посідають розмаїття системних питань.

До системних питань віднесено наступні види питань:

- циркулярні питання, питання для уточнення розбіжностей, питання для конструювання дійсності;
- питання, спрямовані на конструювання можливостей;
- питання, орієнтовані на проблему, питання, орієнтовані на вирішення тощо.

Одним із провідних методів в системному підході є циркулярні питання, який був введений в практику для позначення окремого типу опитування, коли інформація надається лише одним із членів сім'ї [6; 8]. Цей метод дозволяє отримати інформацію про розбіжності і позиції членів сім'ї у стосунках, що дозволяє зрозуміти причинно-наслідкові зв'язки між ними.

Виділяють такі типи відмінностей, що досліджуються за допомогою циркулярного інтерв'ю:

- відмінності між індивідуальностями («Хто злиться найбільше?»);

- відмінності у взаємовідносинах («У чому відмінність між способом спілкування мами з Катею і тим, як вона поводить з Миколою?»);

- відмінності в часі («Як вона спілкувалася з ним у минулому році порівняно з тим, як спілкується зараз?») [3, с. 77].

Висновки. У процесі підготовки фахівців сфери психологічної допомоги відіграє вивчення відповідних навчальних дисциплін і закріпленню отриманих знань під час проходження навчальних практик, що допомагають ефективно опанувати провідними видами психологічної допомоги: психодіагностика, психокорекція, психологічне консультування і психотерапія.

Зокрема, оптимізація формування фахових компетентностей майбутніх психологів відбувається засобами системної сімейної терапії.

Перевагами методів системної сімейної терапії є можливість їх використовувати як в роботі з усією сім'єю одночасно, так і з парою та індивідуально.

Список використаних джерел

1. Василенко К. С. Використання інтерактивних технологій у формуванні дослідницької компетентності майбутніх психологів. *World trends in the use of interactive technologies in education. International collective monograph. Intelbence Transportation System And Smart City Institute (ITSSCI)*. Lima, Peru, 2023. С. 469 - 488.

2. Вінтюк Ю. Особливості формування професійної компетентності майбутніх фахових психологів у процесі позааудиторної діяльності. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*. 2022. № 3(30). С. 132 - 151.

3. Карпенко Є. Методи сучасної психотерапії : навч. посібник. Дрогобич : Посвіт, 2015. 116 с.

4. Пастошук Г.Д. Чинники та шляхи забезпечення формування готовності майбутніх психологів до роботи з неповними сім'ями. *Вчені записки ТНУ імені*

В.І. Вернадського. Серія: Психологія. Педагогічна та вікова психологія. 2020. Том 31 (70). № 3. С. 131 - 136.

5. Посвістак О.А. Аналіз внеску представників системної сімейної психотерапії у становлення психології сім'ї як наукової галузі. URL: <https://elar.khmnmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8717158c-0071-4a0b-9c72-023de9065d86/content> (дата звернення: 01.10.2024).

6. Сімон Фріц Б., Рех-Сімон К. Циркулярне опитування. Львів : Простір-М, 2017. 206 с.

7. Шаповал І. М. Формування професійних компетентностей у підготовці психологів. *Formation of competitiveness of educators and psychologists in the context of European integration: scientific and pedagogical internship*, January 1 – February 11. 2024. Riga. The Republic of Latvia. Рига, 2024. С. 99 - 104.

8. Шліппе А. ф., Швайцер Й. Системна психотерапія та консультування. Львів : Класика психотерапії. 2004. 320с.

9. Юрченко В. М. Психічні стани людини: системний опис. Монографія. Рівне, 2006. 574 с.

10. Юрченко В. М., Грищук М. М., Мороз О. І. Системна сімейна психотерапія як практичний засіб роботи психологів системи освіти України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія» : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, червень 2020. № 11. С. 190 - 195.*